

Biblioteka
INCUS

TIM *press*

© TIM press d.o.o., Zagreb
Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14;
E-mail: tim.press@tim-press.hr
www.tim-press.hr
Sva prava pridržana.

ANĐELKO MILARDOVIĆ

Znanje o politici i
hrvatska politologija
u europskom kontekstu

Zagreb, 2020.

Sadržaj

Predgovor (Žarko Paić)	7
------------------------	---

PRVI DIO

Znanje o politici u europskom povijesnom kontekstu

O pojmu znanja	13
Epistemologija ili teorija znanja i njezina upotreba u politologiji: „priroda svijeta“ i spoznaja politike	19
Preko Mannheimove sociologije znanja do pitanja je li politička znanost moguća	28
Znanje o politici u eksplikaciji povijesti civilizacija	41
Hermeneutika ili tumačenje znanja o politici	51
Kontinuitet znanja o politici	57

DRUGI DIO

Povijest hrvatske politologije u europskom kontekstu

Metodički okvir: razvoj europskog normativnog znanja o politici	63
Prve stare interakcije: hrvatska politologija i utjecaj znanja o politici iz europske tradicije	67
Zaključak	93
Bibliografija	97
O autoru	105

PREDGOVOR

Žarko Paić

Knjiga prof. dr. sc. Anđelka Milardovića, naslovljena *Znanje o politici i hrvatska politologija u europskom kontekstu* pripada formi angažirane i kritički usmjerene teorijske intervencije u suvremenu zbilju. Kao i neki prethodni autorovi prilozi o različitim političkim i politologijskim fenomenima – primjerice, o problemu euroskepticizma, globalizacije i postdemokracije – i ovdje se susrećemo s neobičnom sintezom akribijski izvedene teorijske analize i poprilično strastvenoga zauzimanja pozicije kritičara ideologije prema modelu Mannheimove sociologije znanja. Ponajprije, ova knjiga o povijesnome nastanku i artikulaciji politologije u europskom kontekstu nudi brojne relevantne referencije te s obzirom na dosadašnju znanstvenoteorijsku i u širem smislu politologijsku kompetentnost autora, koji se potvrdio brojnim istraživačkim knjigama o neokonzervativizmu, globalizaciji, migracijskim politikama, suvremenim političkim ideologijama i drugim fundamentalnim problemima politologije i sociologije, pridonosi proširenju znanja o specifičnim okolnostima nastanka

i razvoja modernoga znanstvenog pristupa politici, političkome mišljenju i sferi političkoga djelovanja u Hrvatskoj danas.

Temeljna je postavka autora ujedno i epistemologijska pretpostavka za suvremenu diskusiju o deliberativnoj demokraciji: da se naime otvorenost u dijalogu između različitih subjekata/aktera te pluralnost stavova može smatrati jedinim mjerodavnim načinom svake daljnje elaboracije problema. Što vrijedi za politiku, mora na isti način vrijediti i za znanstveno bavljenje politikom. Milardović stoga nastoji dokazati da se povijest jedne novije discipline unutar društvenih znanosti u Hrvatskoj nužno mora dekonstruirati. To znači da autor misli kako se povijest nastanka znanstvenih paradigmi o politici i političkome mišljenju konstituira usporedno s recepcijom vladajućih duhovno-povijesnih epistemologija (od hermeneutike do poststrukturalizma i teorija komunikacijskoga djelovanja). Posljedično, ovaj pristup pretpostavlja kritiku dosadašnjih analiza problema nastanka discipline u Hrvatskoj, jer autor tvrdi da je za normaliziranje rasprave o pluralnosti znanstvenoga govora o političkim fenomenima u 20. i 21. stoljeću nužno vidjeti kako je i izvan Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu nastajao okvir za drukčiju interpretativnu povijest politologije.

Knjiga pritom sabire dva tipa diskursa: prvi je hermeneutički i semiotički te se odnosi pozitivno spram tradicije nastanka i recepcije politologijskoga načina mišljenja u Hrvatskoj prije modernoga doba,

a drugi je kritičko-dekonstrukcijski. Baš on daje poseban pečat knjizi sa stajališta angažiranosti autora u javnoj polemici i kritici dominantnog diskursa koji karakterizira metaforom „monopola“ ili prisvajanja dispozitiva znanja/moći u suvremenom hrvatskome društvu. U cjelini, knjiga pokazuje kako se autor strastveno i istodobno participativno analitički nastoji uključiti u raspravu o temeljnim pitanjima hrvatske politologijske misli. Bez obzira na to koliko je opravdano studiju s ambicijom pregleda povijesti pojmovlja, koje je od drevne Grčke, Rima, kršćanskoga srednjeg vijeka, novovjekovlja, modernosti, postmodernosti i suvremenosti postalo baštinom duhovnoga i kulturnoga naslijeđa zapada, a riječ je o pojmovima države, moći, suverenosti, ideologije, tipova vladavine, dovoditi izravno u vezu s aktualnošću institucionalnoga sukoba o legitimnosti same discipline u hrvatskom kontekstu, Milardović otvara konceptualne prijepore koji iziskuju primjerenu raspravu. Ostaje nam nadati se da će u nadolazećem razdoblju takva rasprava biti uopće mogućom i da će ono političko, kako ga razumije Alain Badiou u svojoj *Metapolitici*, od mišljenja o djelovanju postati djelotvorna misao promjene stanja stvari u svijetu umreženih sklopova moći.

Hermeneutika ili tumačenje znanja o politici

Hermeneutika – filozofski diskurs

Hermeneutika (ἑρμηνεῖω, rastumačiti ili prevesti) je danasve filozofska disciplina razumijevanja i tumačenja ili interpretiranja. Slijedi kratak prikaz pojma hermeneutike unutar filozofskog diskursa, kao pretpostavke razumijevanja ove filozofske discipline odnosno njezine nazočnosti u politologiji, u vidu interpretacijske teorije. S pojašnjenjem i značenjem hermeneutike susrećemo se kod Wilhelma Diltheya, Friedricha Schleiermachersa, Friedricha Nietzschea, Hans-Georga Gadamera, Martina Heideggera i drugih novijih interpreata.

Kod Diltheya, oca filozofije *humanističkih znanosti*, hermeneutika se bazira na razumijevanju (*verstehen*) i izlaganju. Glede razumijevanja Dilthey piše: „Postupak u kojem iz znakova koji su nam osjetilno izvana dani spoznajemo neku unutrašnjost zovemo: *razumijevanje*“ (Zovko 2005: 133).

Razumijevanje je stupnjevito i dovodi se u vezu s interesom, koji, čini se, determinira isto. Prema tomu: „Razumijevanje pokazuje različite stupnjeve. Oni

su ponajprije uvjetovani interesom. Ako je interes ograničen, takvo je i razumijevanje“ (Zovko 2005: 134). To što se razumijeva podliježe tumačenju ili interpretaciji. No ne bilo kojoj, već onoj koju Dilthey naziva „umješnim razumijevanjem“. Sada stižemo u fokus relacije „razumijevanje“ i „interpretacija“, s naglaskom na umijeću razumijevanja. Dilthey kaže: „Stoga umijeće razumijevanja ima svoje središte u izlaganju ili interpretaciji u rukopisu sadržanih ostataka čovjekova tubitka“ (Zovko 2005: 134). S vremenom se razvila *hermeneutika*, koju Dilthey ovako definira: „Ona je nauk o umijeću izlaganja pisanih spomenika“ (Zovko 2005: 135). Otac prve hermeneutike bazirane na njezinom „pravilnom hodu“ bio je Friedrich Schleiermacher (1768. – 1834.). Tumačeći hermeneutiku oca njezinoga modernog oblika, Dilthey govori o postupku *umješna razumijevanja i pravilima izlaganja*. On piše: „Sve izlaganje pisanih djela samo je *umješno obrazovanje postupka razumijevanja* koje se proteže kroz cijeli život i odnosi na svaki način govora i pisanja. Analiza razumijevanja je, prema tomu, osnova za određivanje pravila izlaganja. Ista, pak, može biti izvršena samo u svezi s analizom produkcije spisateljskih djela“ (Zovko 2005: 146, istaknuo autor). Razumijevanje i interpretacija moraju biti određeni pravilima. Dilthey kao otac filozofije duhovnih znanosti hermeneutiku smješta u korpus duhovnih znanosti i kaže: „Prihvaćen u sklop spoznajne teorije, logike i nauka o metodi duhovnih znanosti, ovaj nauk o interpretaciji postaje važna poveznica između

filozofije i povijesnih znanosti, glavnih sastavnica utemeljenja duhovnih znanosti“ (Zovko 2005: 148). Ovdje je naglasak na hermeneutici kao sastavnici Diltheyevih povijesno-duhovnih znanosti. Koje su to znanosti? Koja je njihova definicija? Dilthey na jednom mjestu kaže: „Takove znanosti su povijest, nacionalno gospodarstvo, pravne i društvene znanosti [politologija], znanost o religiji, studij književnosti i pjesništva, arhitekture i glazbe, studij filozofijskih svjetonazora i sustava, i konačno psihologija“ (Zovko 2005: 149). Ove znanosti podložne su interpretaciji ili tumačenjima i vrednovanju.

Pitanje o vrednovanju ne može se izbjeći. U Nietzscheovoj hermeneutici, nezaobilazan je vrijednosni moment. Stoga on kaže: „Naše su vrijednosti *unesene interpretacijom* u stvari“ (Zovko 2005: 161). Pored unosa vrijednosnog momenta, Nietzsche naglašava obrazac ili shemu interpretiranja: „Razumsko mišljenje je interpretiranje prema shemi koju ne možemo odbaciti“ (Zovko 2005: 162).

U Hans-Georga Gadamera, hermeneutika ima „vrlo različite razine refleksije. Hermeneutika u prvom redu znači praksu koja uključuje umijeće“ (Gadamer 2002: 49). Riječ je kao i kod Diltheya o umijeću razumijevanja (*verstehen*) i tumačenja. Prema tomu hermeneutika se može objasniti u sklopu *pet vrsta umijeća* koje je tvore. Gadamer kaže: „Umijeće o kojemu se pri tomu radi umijeće je *naviještanja, tumačenja, objašnjenja i izlaganja* te dakako uključuje umijeće *razumijevanja* što joj leži u osnovi i koje je

potrebno svuda gdje smisao nečega nije očigledan i gdje je dvoznačan“ (Gadamer 2002: 49, istaknuo autor). Pojavu hermeneutike Gadamer dovodi u vezu s pojavom moderne znanosti i metode istraživanja. On nas upućuje na knjigu iz 1645. koja se može smatrati početnom u diferencijaciji različitih hermeneutika. Gadamer kaže: „Prva potvrda naslova knjige *Hermeneutika* potječe iz 1645. godine, u Dannhauera. Od tada razlikujemo teološko-filološku i jurističku hermeneutiku“ (Gadamer 2002: 50). Kod Gadamera je hermeneutika zapravo „metodika tumačenja“. Njezin alat je *jezik* (Pavić 1998: 241-256). Jezik i razgovor smatraju se temeljnim obilježjima hermeneutike. Što se teme *hermeneutičkog* istraživanja tiče, Martin Heidegger kaže: „Tema hermeneutičkog istraživanja jest uvijek vlastiti tubitak, i to hermeneutički propitan s obzirom na svoj karakter bitka u smjerenju na to da se stvori korjenita budnost njega samog“ (Pavić 1998: 235-236). Tko vlada jezikom, vlada i tumačenjem, odnosno uopće vlada. Vladati se može jezikom i razumom, ali i silom i nasiljem nad poviješću i istinom.

Može li, neovisno o Gadameru, hermeneutika bez etike? Mišljenja smo da ne može. Ne može zbog toga što se tumačenje mora držati metode/metodike, istine, činjenica, povijesnog kontinuiteta *znanja*, recimo, *o politici*, bez silovanja povijesti i nasilja nad poviješću, bez odustajanja od svake nadmoći posredovane moćima institucionalnog monopola, interesima pojedinca, društvenih skupina, čija se moć

može uspostaviti jezikom kao alatom tumačenja. K tomu valja se kloniti svake isključivosti u tumačenju svijeta. Danas smo svjedoci različitih isključivosti tumačenja uopće, pa i u području politologije ili političkih znanosti.

Hermeneutika u politologiji

U pluralizmu pristupa *interpretacijsko stajalište* jedno je od validnih stajališta u politologiji. Marsh i Stoker polaze od teze o diskurzivnoj konstruiranosti svijeta i antifondacionalističkoj poziciji ovoga pristupa (Marsh & Stoker 2005: 25). Kritičari ovoga pristupa su oni koji u interpretacijskoj postavci ne prepoznaju egzaktne već subjektivne elemente u interpretaciji fenomena svijeta (Marsh & Stoker 2005: 26). Bevir i Rhodes pokušavaju dovesti u odnos epistemologiju i hermeneutiku u politologiji. Oni podastiru odgovor na pitanje o tom odnosu i pišu: „Interpretativni pristupi u političkoj znanosti usredotočeni su na značenja koja oblikuju djelovanja i institucije, kao i načine na koji to čine. Epistemologija postavlja pitanje „kako znamo to što znamo o političkoj znanosti?“ (Marsh & Stoker 2005: 126). I dalje: „Interpretativne su teorije skup odgovora na to pitanje“ (Marsh & Stoker 2005: 126). Što proučavaju interpretativni pristupi u politologiji? Bevir i Rhodes kažu: „Ukratko, interpretativni pristupi proučavaju uvjerenja, ideje ili diskurse“ (Marsh & Stoker 2005: 126). Ljudsko